

HOOFSTUK VII.

DIE LOTGEVALLE VAN DIE DUITSE VEGKORPSE IN DIE
TWEDE VRYHEIDSTRYD NA ELANDSLAAGTE.

Die Gevolge
van Elandslaagte
vir die Duitsers.

Die swaar gewonde generaal Kock, kommandant Schiel en al die ander gewondes en gevangenes is deur die Engelse oorwinnaars na Ladysmith geneem. Daar is generaal Kock om 4-uur vm. op 31 Oktober aan sy wonde oorlede.⁽¹⁾ Adolf Schiel en die ander gewondes is in die Hollandse kerk te Ladysmith opgeneem en die Engelse bevelhebbers het toegelaat dat drie geneeshere van die Boere-ambulanses Ladysmith binnegaan om hul gewondes te verpleeg.⁽²⁾ Kommandant Schiel en kaptein B.G.V. de Witt Hamer van die Hollanderkorps het later namens hulle onderskeie korpse die Engelse outoriteite hartgrondig bedank vir die „kind treatment” wat hulle te Ladysmith, Pietermaritzburg en op die Engelse skepe op pad na St. Helena, van die Engelse ontvang het.⁽³⁾

Soos dit maar altyd gaan het die eerste vlugtelingen van Elandslaagte die swartgalligste beskrywings van die slag by New Castle aangebring. Hulle was ook gou klaar om al die skuld vir die vlugtery op die Duitsers te pak deur te verklaar dat kommandant Schiel gesnouwel het waardeur 'n groot paniek onder sy manskappe ontstaan het. Die Duitsers sou toe hul rûe op die vyand gedraai en gevlug het en die ander vlugtelingen sou toe op die hakke van die Duitsers gevolg het. Hul opgawe van die gesnouweldes, gevangenes en gewondes was so fabelagtig groot dat generaal Joubert alleen kon verklaar: „Het is een totale nederlaag, zoo groot als

nog/.....

-
- 1) T.A. K.G. Band No. 334 (Deel 1) p. 39 Rapport van dr. F.V. Engelenburg aan K.G. dd. 1 November 1899.
  - 2) T.A. K.G. Band No. 333 (Deel 9) p. 827. SS. aan K.G. dd. 28 Okt. 1899.
  - 3) T.A. K.G. Band No. 334 (Deel 5) p. 319. H.T.D. aan asst.-genl. Grobler dd. 7 November 1899.

Na die vrede van Vereeniging het Adolf Schiel nie teruggekeer na Suid-Afrika nie. Hy het terugggegaan na Duitsland waar hy rondgereis en lesings oor die Boere en die Tweede Vryheidsoorlog gelewer het. Sy wond het hom egter weer begin hinder en op 8 Aug. 1903 is hy in Bad Reichenhall oorlede en daar ter aarde bestel. Sodoende het Adolf Schiel die sirkel van sy aardse lewe voltooi en teruggekeer na die Duitse bodem waarop hy gebore is. Sien: Aenwins No. 287. Afskrif van geneesheer se verslag oor Adolf Schiel se afsterwe, gedateer 30 Julie 1925.

nog nooit door het Afrikaansche Volk geleden is."⁽⁴⁾

Nadat meer betroubare vlugtelingen aangekom het en meer besonderhede ingewin is, het dit gaandeweg duidelik geword dat die eerste berigte baie oordrywe was. Kommandant Schiel was nie dood nie maar slegs gewond en krygsgevangene geneem. Die Duitsers het ook nie gevlug nie maar solank moontlik rotsvas op hul poste gebly. Daardeur is die meeste gesneuweldes in die geledere van kommandant Schiel en veldkornet Pienaar se afdelings aangetref.⁽⁵⁾ Dit het verder geblyk dat die boere in die slag te Elandslaagte nie soveel gesneuweldes en gewondes moes opoffer as in die slag om Dundee nie.⁽⁶⁾

Reorganisasie van die Duitsers.

Dit is verstaanbaar dat generaal Joubert verskriklik teleurgestel en verkitterd was deur die eerste berigte dat die vreemdelinge subiet gevlug het. Daarby is die valse gerug versprei dat die Hollanders hulleself disnis gedrink het aan die sterk drank wat op die tweede verowerde trein aangetref is. Deur hulle dronkenskap sou hulle nie in staat gewees het om te veg nie.⁽⁷⁾

Terwyl die kommandant-generaal in 'n tremeergedrukte stemming oor die neerlaag was en die Johannesburgers en vreemdelinge vir „vlugtelingen“ uitgemaak het, het hy 'n telegram van kommandant D.E. Schutte uit Johannesburg ontvang. Daarin het Schutte hom meegedeel dat sake in Johannesburg bevredigend gereël was; dat hy 485 spesiale polisie ingesweer het om Johannesburg te bewaak en dat hy nog slegs een begeerte gehad het, naamlik om dadelik met sy kommando na die front te vertrek. „Ik verzoek u dit omdat ik dan ben met de meeste mijner oude Commando vrienden“ het die kommandant verklaar. Hy het 900 manne gehad waarvan 500 tot 600 bereid was en almal gereed om te vertrek. Kommandant Schutte wou ook nie 'n minuut langer buite die gevegte bly nie en het gedreig om kommandant van Dam in sy plek te laat en sy die reg te gebruik om na die front te vertrek as die kommandant-generaal hom nie wou gelas om op te ruk nie. Hy was heeltemal bereid om „mijn straf voor dit oortreding daar bij U. Ed. Gestr. te ontvangen. Om

hier/.....

-
- 4) T.A. K.G. Band No. 333 (Deel 5) p. 517. H.T.D. aan asst-genl. Grobler dd. 23 Oktober 1899.
  - 5) T.A. K.G. Band No. 333 (Deel 4) p. 380. R.V.R. Nsw Castle aan K.G. dd. 22 Oktober 1899.
  - 6) T.A. K.G. Band No. 333 (Deel 6) p. 606. H.T.D. aan asst-genl. Grobler dd. 24 Oktober 1899.
  - 7) Van Dalsen: „Die Hollenderkorps“ p. 93 Bylaag 1. Die skrywer beweer: „Dit (d.w.s. die dronkenskap van die Hollanders) is egter slegs bewerings, want nêrens in enige dokument of uitgegewe werk word daarvan vermeld nie. Daar is geen bewys voor nie en slegs teenbewys.....”

hier langer te blijven kan ik niet," het kommandant Schutte besluit.⁽⁸⁾

Die besliste versoek van kommandant Schutte het vir generaal Joubert 'n oplossing vir sy probleem met die „vlugtelinge" van Elandslaagte aangebied. Hy het naamlik besluit om kommandant Schutte met ongeveer 800 man na die front te laat opruk om die plek van die verslane Johannesburgers in te neem. Die „vlugtelinge" sou hy dan voor die voet na Johannesburg terugstuur om die stad te bewaak. Hy het nie geneë gevoel om die ontvlugte⁽⁹⁾ offisiere of manskappe weer velddiens te laat verrig nie.

Gelyktydig het die kommandant-generaal die resident-vrederegter te New Castle versoek om al die „vlugtelinge" byeen te bring en hulle mee te deel dat hulle met die eerste trein na Johannesburg moes terugkeer.⁽¹⁰⁾

Veldkornet Pienaar wat onder dekking van die nag van Elandslaagte weggekom en reguit na New Castle gegaan het, was baie ontsteld oor die kommandant-generaal se voornemens om die „vlugtelinge" (soos hy al die manskappe wat daarin geslaag het om gewisse krygsgevangenskap en moontlik die dood op die slagveld te ontsnap, bestempel het) na Johannesburg terug te stuur om nie weer te veg nie. Hy het 'n roerende beroep op generaal Joubert gedoen om die manne van Elandslaagte nie as „vlugtelinge" te behandel en te bestempel nie, want die manne het werklik dapper geveg teen die verskriklike groot oormag. Hulle is by dosyne doodgeskiet en tog het elke man sy stelling behou totdat die offisiere besluit het om oor te gee en die manskappe verlov gegee het om uit te vlug as hulle kans gesien het om dit te doen. Die manskappe met goeie perde het toe ontkom, nie met die doel om te vlug nie, maar om hul weer by ander laers te skaar en die stryd voort te sit. Veldkornet Pienaar is juis deur hulle versoek om hul kommando te reorganiseer en dit sou dus vir hulle 'n baie teer saak wees om as „vlugtelinge" bestempel te word. Manskappe wat hul poste dapper behou het totdat hulle deur hul offisiere beveel is om dit te verlaat, is geen vlugtelinge nie!⁽¹¹⁾

Kommandant/.....

8) T.A. K.G. Band No. 333 (Deel 4) p. 382. Komdt. Schutte aan K.G. dd. 22 Oktober 1899.

9) T.A. K.G. Band no. 346 (OTB. 16 Okt. - 23 Okt. 1899 p. 321). K.G. aan SS. dd. 22 Oktober 1899.

Opmerking: Die Regering het eers met die K.G. se besluit akkoord gegaan maar later besluit dat Schutte Johannesburg nie mag verlaat nie.

Sien: K.G. Band no. 333 (Deel 6) p. 547. Spes. komdt. Jhb. aan K.G. dd. 24 Oktober 1899.

10) T.A. K.G. Band No. 346 (OTB. 16 Okt. - 23 Okt. 1899) p. 327. K.G. aan R.V.R. New Castle dd. 22 Oktober 1899.

11) T.A. K.G. Band no. 333 (Deel 4) p. 351. Veldkornet Pienaar aan K.G. dd. 22 Oktober 1899.

Kommandant Ben Viljoen wat ook die lot van baie van sy manskappe te Elandslaagte vrygespring het, het weer vir die vreemdelinge in die bres getree met die woorde: „Generaal dit is nie billijk, die personen zijn vrijwillig met ons gaan vechten; wij mogen ze dus niet afsnauwen want de nederlaag te Elandslaagte is nie de schuld of fout der manskappen.“ (12)

Sulke pleidooie het indruk op die saggearde generaal Joubert gemaak. Hy het ingesien dat die Johannesburgers en die vreemdelinge 'n swaar straf deur hul neerlaag en op die slagveld verduur het. Dit het hom laat versag in sy houding teenoor hulle en hy het besluit om nie 'n verdere straf op hulle te lê deur hulle huistoe te stuur om stede te bewaak nie. (13) Hy het dientengevolge toegelaat dat kommandant Viljoen na New Castle gaan om die ontvlugte manskappe weer bymekaar te maak en sy verstrooide kommando te reorganiseer. (14) Wat die vreemdelinge (Hollanders en Duitsers) betref, het generaal Joubert 'n ander gedragslyn ingeslaan. Hy het besef dat die Duitsers soveel verliese te Elandslaagte gely het, insluitende hul kommandant, dat hulle nie sonder 'n goeie vermeerdering van hul manskappe gereorganiseer kon word nie. Daarvoor moes hulle teruggaan na Johannesburg (waar hulle darem 'n plaasvervangende kommandant in die persoon van Friedrich Kirchenbauer gehad het!) om hulle korps weer op te bou. Dieselfde het gegeld vir die Hollanders. (15)

Aangesien die ontvlugte Duitsers nie meer 'n kommandant gehad het nie het generaal Joubert kommandant Lombard van die Hollanderkorps gelas om die Duitsers sowel as die Hollanders na Johannesburg en Pretoria, onderskeidelik, terug te neem om die stede te beskerm. Die Hollanders moes by hul bestaande garnisoensdienskorps ingelyf word en sou nie toegelaat word om weer 'n vegkorps op te rig nie. Diegene van hulle wat ogter nog wou veg, moes hulle by die veldkornette van hul onderskeie wyke laat indeel en verder in die Boerekommando's diens doen. (16)

Die/.....

-
- 12) B.J. Viljoen: „Mijne Herinneringen:.....“ p. 73.
- 13) T.A. K.G. Band No. 346 (OTB. 16 Okt. - 23 Okt. 1899 p.328) K.G. aan R.V.R. New Castle dd. 22 Oktober 1899.
- 14) T.A. K.G. Band No. 346 (OTB. 16 Oktober - 23 Okt. 1899 p. 334) K.G. aan lt.-kol. Trichardt. dd. 23 Oktober 1899.
- 15) T.A. K.G. Band No. 352 (OBB. Okt. 1899 - Maart 1900) pp. 123-124. K.G. aan J. Lombard dd. 24 Oktober 1899.
- 16) Ibid.

Die Duitsers kon kies of hulle by die spesiale polisiekorps in Johannesburg wou aansluit ⁽¹⁷⁾ of by 'n herorganiseerde Duitse korps, want hulle is toegelaat om hul verplaatste korps in Johannesburg weer op te bou. ⁽¹⁸⁾

Kommandant Viljoen het generaal Joubert gevra of hy die Duitsers en Hollanders wat geneë was om onder hom te dien ook in sy gereorganiseerde kommando kon opneem. Die kommandant-generaal het aan Ben Viljoen se versoek voldoen, ⁽¹⁹⁾ met die gevolg dat die Johannesburg-kommando later die toevlugsoord van 'n groot aantal uitlanders van alle nasionaliteite geword het. ⁽²⁰⁾

Toe die Duitsers in Johannesburg teruggekeer het, het daar vir hulle 'n nuwe ontnugtering gewag. Die heer Friedrich Kirchenbauer het na die berigte oor die slag te Elandslaagte Johannesburg bereik het, onmiddellik begin kop uittrek. Hy het beslis geweier om in Adolf Schiel se skoene te tree en het mediese bewyse voorgelê dat die een ellendige kwaal na die ander hom beetgepak het, waardeur hy volgens geneeskundige getuienis heeltemal onbekwaam was om oorlogsdienste te verrig. ⁽²¹⁾

Spesiale veldkornet Middeldorf het nie aan Kirchenbauer se skielike ongesteldheid geglo nie en hom herhaaldelik gekommandeer om na die front te gaan. Kirchenbauer het egter volhard in sy weiering om na die slagvelde te vertrek. Veldkornet Middeldorf se geduld het toe opgeraak en hy het die magte wat volgens Krygswet (No. 20 van 1898) in sulke gevalle aan veldkornette verleen is, gebruik om Kirchenbauer na die slagveld te dwing. Hy het hom met £37.10.0 beboet en toe hy in gebreke gebly het om dit te betaal, het Middeldorf die landdros versoek om Kirchenbauer vir drie maande in die gevangenis te plaas. Die Wet het egter bepaal dat 'n ongehoorsame gekommandeerde persoon eers £5 beboet moet word en as hy dan nog nie bereid was om oorlogsdienste te verrig nie, kon die veldkornet hom met £37.10.0 beboet. Die landdros het Kirchenbauer derhalwe met £5 beboet.

Die/.....

-
- 17) Ibid.
- 18) T.A. K.G. Band no. 364 (OTB. 12 Okt. - 30 Okt. 1899 p. 194) K.G. aan R.V.R. New Castle dd. 24 Oktober 1899.
- 19) B.J. Viljoen: „Mijne Herinneringen.....“ p. 37.
- 20) T.A. K.G. Band No. 363. B.J. Viljoen aan asst.-genl. Meyer dd. 14 (?) Maart 1900.
- 21) T.A. Johannesburg-Archief Band No. 518. Afd. R. + O. Mediese sertifikaat van dr. A. Graf dd. 29 Oktober 1899.

Die weerspannige waarnemende kommandant het egter nog geweier om sy plig as volle burger van die land uit te voer. Die saak het tot Mei 1900 voortgesloer, maar veldkornet Middeldorf was net so vasberade om Kirchenbauer voor stok te kry as wat Kirchenbauer was om nie na die front te gaan nie. Die saak is uiteindelik na die Krygsraad verwys maar die toestande het toe reeds baie versleg en die val van Johannesburg het voor die deur gestaan. Die saak teen Kirchenbauer het daardeur nie verder gevorder nie. (22)

Kirchenbauer se verset teen die Krygswet het egter nie die heropbou van 'n Duitse korps in Johannesburg lank of baie belemmer nie. Otto von Albedyll het ook daarin geslaag om ongeskonde onder die Engelse koeëls by Elands-laagte uit te kom en na Johannesburg terug te keer. Hy is tot die volgende aanvoerder van die Duitse korps van Johannesburg gekies en het die rang van kommandant wat sy voorganger Adolf Schiel beklee het, behou. (23) Daarna het die reorganisasie van die korps fluks gevorder.

Die verdere lot-gevalle van die Pretoriase Duitse Korps.

Von Quitzow se Duitse korps het nie minder storms as Adolf Schiel se Duitse kommando belewe nie, al is hulle die vuurdoop en verplettering te Elands-laagte

gespaar gebly.

Die Duitse korps het te laat vir die slag te Dundee op 20 Oktober 1899 by genl. Lukas Meyer se hooflaer te Doornberg aangekom. Nadat generaal Yule se troepe Dundee ontruim en haastig op Ladysmith teruggeval het, het generaal Meyer se kommando's waaronder die Duitse korps, ook na Ladysmith opgeruk. (24)

Von Quitzow se opmars is ook baie deur die voetgangers vertraag. By die berugte Elands-laagte-stasie het hy 'n hele aental van hulle laat agterbly. (25) Von Quitzow het ook 'n kommissariaat in Elands-laagte aangestel, wat die gereelde aanvoer van uitrusting, mondprovisie en ammunisie na die korps onderneem het. Byna al die Boerekommando's het sulke kommissarisse of stafvertegenwoordigers te Elands-laagte gehad en die Duitse personeel het bestaan uit:

Heinrich/.....

-
- 22) Ibid. Al die dokumente oor die saak teen Kirchenbauer, herus in genoemde lêer. Sien verder: De Locale Wetten der Zuid-Afrikaanse Republiek 1898. p. 229. Wet no. 20, 1898. Art's 20 en 36.
  - 23) T.A. SS. REB. 1918/99. Band no. 2904 pp. 902-3. Aanstellingsbrief dd. 27 Oktober 1899.
  - 24) Richard Runck: "Aus dem Freiheitskampfe der Buren. Zweibrücken. 1902. pp. 10-26" (Verder aangedui: "Richard Runck: "Aus dem Freiheitskampfe .....p.....")
  - 25) T.A. K.G. Band No. 334 (Deel 4) p. 263. Hoofkommissariaat Elands-laagte aan K.G. dd. 6 Nov. 1899.

Heinrich Kahl, proviandmeester, Frans Smidt, laerkommissaris en R. Lavers, kommissaris. ⁽²⁶⁾

Von Quitzow se manskappe het van Elandslaagte na Ladysmith gegaan waar die Duitse korps 'n skakel in die ysterketting wat generaal Joubert om die stad getrek het, geword het. Die Duitse korps het aan baie veldslae in Natal deelgeneem en hulle veral by die restorming van die Platrand op 6 Januarie 1900 en in die slag van Spioenkop op 24 Januarie 1900 besonder onderskei. ⁽²⁷⁾

Veldkornet Paul Krantz het egter nie gerus na sy oorwinning in die stryd met Adolf Schiel nie. Onversaagd het hy aangehou strewe na die leierskap in die korps, totdat hy die lewe vir Hans von Quitzow so ondraaglik gemaak het dat hy op 17 Desember 1899 sy bedanking as kommandant van die Duitse korps ingedien het. ⁽²⁸⁾ Daardeur was die manskappe van die Pretoriase Duitse korps, wat reeds twee aanvoerders verwerp het, in geleentheid gestel om hul held Paul Krantz eindelik aan die hoof van hul vegkorps te stel. Hulle het ook nie getalm nie en Paul Krantz is nog dieselfde dag as die nuwe kommandant van die Duitse korps in Natal gekies. Richard Runck - wat indertyd deur kommandant Schiel genader is om by die Duitse kommando aan te sluit - het Krantz se plek as veldkornet van die korps ingeneem en Fritz Schultz het die assistent-veldkornet van die korps geword. ⁽²⁹⁾

Die Duitse
Ambulans van
dr. Elsberger.

Die Duitse Ambulansafdeling van dr. F.X. Elsberger het na die slag van Elandslaagte in die omgewing van die slagveld gebly totdat die kommando's van generaal Lukas Meyer opgedaag het. Hy is toe deur generaal Meyer beveel om by die gereorganiseerde kommando van kommandant Ben Viljoen aan te sluit. ⁽³⁰⁾

Op 12 November 1899 het die kommandant-generaal kommandant Viljoen gemagtig om die Duitse ambulans op versoek van kommandant von Quitzow weer by die Duitse korps te voeg. ⁽³¹⁾

Dr./.....

-
- 26) T.A. K.G. Band No. 361. Opgawe van krygskommissaris N.J. Pretorius dd. 12 Januarie 1900.
- 27) Richard Runck: „Aus dem Freiheitskampfe.....“
- 28) T.A. K.G. Band No. 345. P. Krantz aan K.G. dd. 17 Des. 1899.
- 29) (i) Ibid.
(ii) K.G. Band No. 199 (Supplementêre Stukke): Eed van Richard Runck dd. 17 Januarie 1900.
(iii) K.G. Band No. 345. Eed van Fritz Schultz dd. 19 Februarie 1900.
- Opmerking: Die hooflaer van generaal Joubert was ver van die Duitse korps se stellings geleë en daerom is die eed eers geruime tyd na die verkiesing in die korps, afgeneem.
- 30) T.A. SS. R.4101/00^X Vkt. K.R. Middeldorf aan SS. Ongedateerd
- 31) T.A. K.G. Band No. 354 (OBB. 9 Nov. - 28 Nov. 1899 p. 56)
K.G. aan B. Viljoen dd. 12 November 1899.

Dr. Elsberger het dus sy ambulanswa opgepak en met sy personeel na die sektor van die Duitse korps voor Ladysmith vertrek. Sodoende het die Duitse geneesheer sy mensliewende werk onder sy eie landgenote voortgesit. (32)

Paul Krantz het derhalwe uiteindelik alles besit wat Schiel gehad het. Hy was die aanvoerder van die Duitse korps; hy het die ambulansafdeling van Schiel se kommando ge-erf en hy het ook gou dieselfde ondergraving en agterbakse moddergooiery ondervind, waarmee hy in Schiel se kommando begin het.

Sy veldkornet Richard Runck het naamlik uit die steenspoor die toon in die korps aangegee en sy kommandant vër oorskadu. Runck het dus die teuels al meer en meer self in hande geneem en weldra begin voel dat hy liever self die korps behoort aan te voer. (33) Hy is aangemoedig om na die leierskap van die korps te strew, deurdar baie van die manskappe gou weer ontevrede geword het met Krantz se bestuur van die korps en aansoek gedoen het om na die een of ander Boerekommando oorgeplaas te word. Baie van hulle het byvoorbeeld by die Pretoriakommando aangesluit, omdat hulle as Pretorianers natuurlik baie Boerekennisse in die kommando gehad en meer tuis sou gevoel het in hulle tuisstad se kommando. (34)

Die Duitse Korps in die Oranje-Vrystaat. Gedurende die kritieke dae toe generaal Redvers Buller die ysterketting om Ladysmith stadig maar seker oopgebaur en lord Roberts se magte in die suide met alle geweld teen die poorte van die Vrystaat begin beuk het, het die ywerige veldkornet Middeldorf naartig voortgegaan met die uitrusting van 'n gereorganiseerde Duitse korps in Johannesburg. Hy is daadwerklik bygestaan deur luitenant G. Badicke wat ook uit die slag te Elandslaagte ontsnap het. (35) Luitenant Badicke was die eerste teruggekeerde offisier van Adolf Schiel se kommando wat hom dadelik vir die oprigting van 'n nuwe Duitse korps beywer het. Op die 6de November het hy die Regering meegedeel dat hy binne vier dae 'n Duitse korps van 150 man gereed kon hê om weer na die front te vertrek. (36)

Kaptain/.....

-
- 32) T.A. SS. R.4101/00^x. Vkt. K.R. Middeldorf aan SS. ongedateerd.
- 33) T.A. K.G. Band no. 345. Komdt. P. Krantz aan asst.-genl. Burger dd. 31 Januarie 1900. Dit blyk ook oorvloediglik uit die aangehaalde werk: „Aus dem Freiheitskampfe.....“ van Runck.
- 34) T.A. K.G. Band No. 345. Identiese briewe van P. Krantz aan O. Stenzel en 7 ander, waarin hy aan hul versoek om na die Pretoriakommando oor te gaan, voldoen. Gedateer: 17 Februarie 1900.
- 35) T.A. SS. R.1241/99^x. Lt. Badicke aan SS. dd. 5 November 1899.
- 36) T.A. K.G. CR. 8205/99. SS. aan K.G. dd. 6 November 1899.

Kaptein T.C. Robertson het ook na Johannesburg teruggekeer met die doel om die bewaarders wat in kommandant Schiel se afdeling geveg en saam met die ander ontvlugte manskappe uit die slag ontkom het, weer bymekaar te bring en by een of ander Boerekommando in te deel.⁽³⁷⁾ Daar was slegs 36 van hulle oor en hulle het besluit om dadelik na die hooflaer by Ladysmith terug te keer en by die Rydende Polisiekorps aan te sluit.⁽³⁸⁾ Die Duitse korps van Johannesburg het daardeur 'n suiwerder Duitse veggenheid geword.

Veldkornet Middeldorf het die eerste afdeling van die nuwe Duitse korps onder kommandant Otto von Albedyll binne twaalf dae na die noodlottige Elandslaagteslag weer gereed gehad vir velddiens.⁽³⁹⁾ Die hulp van elke beskikbare manskap was op daardie stadium nodig, want dit het toe juis duidelik geword dat die eerste fase van die oorlog op die velde van Natal, die Kaapkolonie en Oranje-Vrystaat uitgeveg moes word en aan elke front het versterkings daaglik 'n dringender vereiste geword.⁽⁴⁰⁾ Staatspresident M.T. Steyn het vermoed dat die Engelse sou trag om met 'n groot mag by Norvalspont deur te breek, want hulle het groot magte by De Aar, Nieuwpoort en Stormberg saamgetrek. Die president van die Oranje-Vrystaat het sy mening aan president Kruger geopenbaar en towens versoek dat 'n sterk mag uit die Transvaal gestuur moes word om die Vrystaatse kommando's op die Kaaplandse grens by te staan. President Kruger het besluit om minstens ses- of sewehonderd manskappe van Johannesburg dadelik na die Vrystaat te stuur.⁽⁴¹⁾ Saam met hulle moes die gereorganiseerde Duitse korps gaan.⁽⁴²⁾ Die Duitse korps van von Albedyll het uit 288 manskappe bestaan en veldkornet Middeldorf het hulle op 2 November 1899 in Johannesburg op die trein geplaas. Hulle het na Donkerpoort afgereis⁽⁴³⁾ en is onder die kommando's van generaal H. Schoeman te Colesberg ingedeel.⁽⁴⁴⁾ Kommandant von Albedyll het spoedig sy bevel oor die Duitse korps neergelê en hy is opgevolg deur sy veldkornet Fritz Brall.⁽⁴⁵⁾

Op/.....

-
- 37) T.A. K.G. Band No. 334 (Deel 3) p. 142 Spes. komdt. Jhb. aan K.G. dd. 3 November 1899.
- 38) Ibid.
- 39) T.A. K.G. Band No. 264 (Brieweboek) p. 563. Wnd. K.G. aan sts. pres. Steyn dd. 2 November 1899.
- 40) T.A. L.A. Band No. 752 (Kodeboek van genl. L. Botha 10 Nov. 1899-7 Mei 1900 pp. 9-12) Reg. aan K.G. dd. 17 Nov. 1899.
- 41) T.A. K.G. Band No. 333 (Deel 9) p. 820 SS. aan K.G. dd. 28 Oktober 1899.
- 42) Ibid. p. 848 H.T.D. aan asst.-genl. Grobler dd. 28 Oktober 1899.
- 43) T.A. SS.R.2511/99^X (CR.8606/99) by R.785/99^X. Vkt. Middeldorf aan wnd. K.G. dd. 24 Nov. 1899.
- 44) Ibid. en Amery: „Times History....." vol. III. p. 121.
- 45) T.A. K.G. Band No. 374^B (Krygskommissariaat en Bestellings) Ongedateerde opgawe van getalsterkte van manskappe en perde in sy korps).

Op 27 November het president Steyn kommandant Preller beveel om 'n sterk stelling by die Colesbergbrug in te neem en dinamietmyne onder die brug te lê, sodat hy die brug dadelik in die lug kan laat spring as omstandighede dit vereis.⁽⁴⁶⁾ Kommandant Preller het 'n afdeling van die Duitse korps onder bevel van veldkornet C. Claus met hom saamgeneem om behulpzaam te wees met die bewaking van die brug oor die Oranjerivier.⁽⁴⁷⁾

Veldkornet Middeldorf het van tyd tot tyd nog meer afdelings van die Duitse korps sowel as ambulanspersoneel vir die korps na die Vrystaat gestuur.⁽⁴⁸⁾ Sodoende het daar 'n sterk Duitse korps in die Vrystaat ontwikkel.

Soos reeds geblyk het, was die manskappe van die twee Duitse korpse in Natal en die Oranje-Vrystaat gedurig besig om te twis oor die leierskap in die korpse. Die ontevredenheid in die korpse het die wakkere veldkornet Middeldorf baie gehinder en hy het geprobeer om 'n oplossing vir die moeilikheid te vind. Blykbaar onbewus van die rusie tussen Adolf Schiel en Paul Krantz wat tot 'n onblusbare haat tussen die Pretoriakorps en die Johannesburgkommando gelei het, het Middeldorf op 17 Januarie 1900 'n voorstel by die Regering ingedien om die twee Duitse korpse onder een kommandant te verenig. Daardeur het veldkornet Middeldorf gehoop om 'n einde te maak aan die ontevredenheid wat in die korpse geheers het. Hy het die Regering meegedeel dat kaptein Weiss wat ook by Elandslaagte uitgevlug het, reeds telkemale deur die manskappe versoek is om die Duitse korps aan te voer. Kaptein Weiss was gewillig om die korps aan te voer mits die twee afdelings besluit om weer saam te smelt en een sterk Duitse korps met 'n gesamentlike mannekrag van 500 of 600 daar te stel.⁽⁴⁹⁾

Gedagtig aan die moeilikheid wat hy met die twee Duitse afdelings te Sandspruit ondervind het, was die kommandant-generaal nie bereid om Middeldorf se voorstel te ondersteun nie. Die Regering het derhalwe op advies van sy hoogste offisier besluit om Middeldorf se voorstelle af te keur.⁽⁵⁰⁾ Die lofwaardige poging om die groot kloof tussen die Duitsers van Pretoria en Johannesburg te oorbrug, het dus misluk.

Die/.....

-
- 46) T.A. K.G. Band No. 374^A. (Telegramme 14 Nov. - 30 Nov. 1899). Sts. pres. Steyn aan komdt. Preller dd. 27 November 1899.
  - 47) Ibid. Krygsraadnotule van komdt. Preller by Colesbergbrug: 17 November 1899 - 15 Januarie 1900.
  - 48) T.A. SS. (i) R. 2511/99^X (CR. 8606/99) by R. 785/99^X. Vkt. Middeldorf aan wnd. K.G. dd. 24 November 1899.
(ii) R. 5894/00^X. SS. aan vkt. van der Merwe dd. 23 Maart 1900.
  - 49) T.A. SS. R. 4049/00^X. Vkt. Middeldorf aan SS. dd. 17 Jan. 1900 (Met bylaes).
  - 50) Ibid. SS. aan vkt. Middeldorf dd. 9 Maart 1900.

Die poging was in ieder geval tot mislukking gedoem want kommandant Paul Krantz se Duitsers het hulle ten enemale verset teen enige plan wat samesmelting met die Johannesburg-korps beoog het.⁽⁵¹⁾ Die kommandant-generaal het derhalwe 'n wyse beslissing geneem toe hy die voorgestelde vereniging van die twee korpse afgekeur het.

Veldkornet Middeldorff was nie verniet bekommerd oor die ongunstige toestande wat in die korpse hoogty gevier het nie. In Paul Krantz se korps het die onenigheid van dag tot dag toegeneem en die kommandant moes ondervind dat sy vroeëre optrede teenoor Adolf Schiel soos 'n boemerang teen sy eie korps teruggeslaan het. Veldkornet Richard Runck het al sy mag en invloed in die korps gebruik om kommandant Krantz te ontsetel. Ten einde sy doel te bereik, het hy van dieselfde metodes gebruik gemaak wat Krantz self indertyd teen kommandant Schiel aangewend het. Runck het naamlik geweier om Krantz se bevele uit te voer en hy het in alle sake na eie goeddunke gehandel. Hy het die onenigheid onder die manskappe aangewakker en hulle aangehits om kommandant Krantz te verwerp en hom (Runck) as kommandant aan te stel. Runck het veldkornet Middeldorff se plan om die korps in Natal met die korps in die Oranje-Vrystaat te verenig ook heelhartig ondersteun tot kommandant Krantz se grootste ergernis.⁽⁵²⁾

Ten einde raad het Paul Krantz hom tot assistent-generaal S.W. Burger gewend en sy nood teen hom gekla. Dit is opvallend dat Krantz in sy skrywe aan generaal Burger byna letterlik dieselfde woorde gebruik as wat kommandant Schiel destyds oor Krantz se eie dwarstrekkerij aan generaal Kock geskrywe het. Paul Krantz het byvoorbeeld gekla dat Runck die manskappe „jegens mij hunne wettige Commandant opmaakt" en dat hy „niet langer kan en wil samenwerken met genoemde Veldkornet....." Dit was presies hoe Adolf Schiel teenoor Krantz gevoel het. Paul Krantz is derhalwe deur Richard Runck in dieselfde munt terugbetaal en die kommandant het op sy beurt vir generaal Burger gevra om sy eiemagtige veldkornet so gou as moontlik voor 'n krygsraad te daag en hom as veldkornet te skors. Ironies genoeg sluit Paul Krantz - die man wat die eerste skeuring onder die Duitsers teweeggebring het en Adolf Schiel se groot ideaal van 'n kragtige Duitse kommando soos 'n seepbel laat bars het en veroorsaak het dat die Duitse kommando in korpse opgebreek is - sy brief af met die groot leuse wat luitenant-kolonel Schiel destyds in Pretoria op die harte van sy ondersteuners/..

-
- 51) T.A. SS. R. 8159/00^X. Vkt. E. Hoppe aan SS. dd. 10 Mei 1900.
- 52) T.A. K.G. Band No. 345. Komdt. Krantz aan asst.-genl. S.W. Burger dd. 31 Januarie 1900.

ondersteuners en volgelinge afgedruk het. Hy skrywe naam-
lik: „.....want zoo-als U. Ed. Gestr. weet: Eendracht Maakt
Macht - onze leuse.”⁽⁵³⁾

Generaal Burger het kommandant Krantz se jeremiade na
die kommandant-generaal verwys en daaraan toegevoeg dat hy
dit wenslik ag om die saak so spoedig moontlik te beslis.⁽⁵⁴⁾
Toe generaal Joubert vir die tweede keer voor dieselfde
moeilikheid in die Duitse korps te staan gekom het, het hy
die saak ook op dieselfde wyse as die eerste keer opgelos.
Hy het besluit om Richard Runck uit die korps te verwyder.
Om die saak egter in die beste voue te lê, het hy veld-
kornet Runck nie subiet uit die korps ontslaan nie maar hom
op taktvolle wyse daaruit gemaneuvreer. Hy het kommandant
Krantz gelas om Runck onmiddellik na die hooflaer voor
Ladysmith te stuur.⁽⁵⁵⁾ Kommandant Krantz het seker baie
selfvoldaan en gelukkig gevoel toe sy weerspannige opponent
die Duitse leier verlaat het om sy verdiende loon - soos hy
waarskynlik gehoop het - by die kommandant-generaal te ontvang.
Richard Runck het seker ook met gemengde gevoelens die rit
na die hooflaer aanvaar, want die kommandant-generaal het
nie in sy kort bevel enige aanduiding gegee waarom hy Runck
onder vier oë wou spreek nie.

Die kommandant-generaal het egter nie 'n woord oor
Krantz se aanklag teen Runck gerep nie. Hy het Runck slegs
meegedeel dat hy verneem het dat baie Duitsers uit die buite-
land in Pretoria en Johannesburg aangekom het. Daar moes
dus 'n bekwame man gevind word om hulle in 'n nuwe, afsonder-
like korps te organiseer en hulle op die slagvelde aan te
voer. Generaal Joubert het Runck vervolgens op vlyende
wyse laat verstaan dat hy hom uitgesoek het om die korps in
Pretoria en Johannesburg te gaan oprig. Hy het aan Runck
'n skriftelike opdrag daartoe oorhandig wat afgesluit het
met die volgende sagte bewoording: „In vertrouwen dat U
aan deze opdracht zal willen voldoen en dat gij wel slagen
moogd en God de Heer uwe pogingen moge zegenen.”⁽⁵⁶⁾

So'n vriendelike bevel kon Richard Runck nie weer nie
en ook geen egterdog daarteen koester nie. Hy het der-
halwe op 5 Februarie sy vervoerorder na Pretoria van die
kommandant-generaal ontvang.⁽⁵⁷⁾

In sy antwoord aan kommandant Krantz het generaal Joubert

egter/.....

---

53) Ibid.

54) T.A. K.G. Band No. 345. Asst.-genl. Burger aan K.G. dd.
2 Febr. 1900.

55) T.A. K.G. Band No. 352 (OBB. 20 Januarie - 12 Februarie
1900 p. 51) K.G. aan komdt. Krantz dd. 3 Februarie 1900.

56) Ibid. p. 65. Opdrag van K.G. aan Runck dd. 5 Februarie 1900.

57) Ibid. p. 66. Vervoerorder van K.G. aan Z.A.S.M. dd. 5
Februarie 1900.

egter heeltemal 'n ander toon aangeslaan en 'n ander prentjie geskilder. Hy het bevestig dat hy verneem het dat 'n groot aantal Duitsers en ander vreemdelinge sonder 'n leier in Pretoria en Johannesburg rond dwaal en dat hy besluit het om Runck daarheen te stuur om hulle in 'n vegkorps te organiseer. Generaal Joubert het egter laat blyk dat dit nie sy hoofdoel met Runck se sending was nie. Die toestand in Natal was kritiek en die offisiere was op verspreide punte gestasioneer, sodat die byeenroeping van 'n krygsraad om Runck te verhoor ongeleë en bykans onmoontlik was. Hy kon die klagte teen Runck dus ongelukkig nie laat ondersoek nie en het dit dus wenslik geag om Runck uit die korps te verwyder. Mits hy Krantz se aanklag teen Runck as gegrond kon aanneem, het die kommandant-generaal gesê, dan was dit beter dat Runck uit die korps verwyder word voordat hy tweedrag en skeuring in die korps kon veroorsaak. Generaal Joubert het ook aan kommandant Krantz te kenne gegee dat hy nie baie optimisties was en veel van Runck se sending na Pretoria verwag het nie. Hy het daaraan toegevoeg: "Indien hy egter geen Corps kan oprichten is hy vanzelf uitgevallen en zal het Corps zeker door het weggaan van zoo'n (persoon) geen schade lijden." Die kommandant-generaal het Krantz vervolgens gemagtig om nie op die resultaat van Runck se sending te wag nie, maar sy manskappe onverwyld bymekaar te roep en 'n nuwe veldkornet in Runck se plek te kies. (58)

Onbewus van die twyfelagtige taktvolle set van generaal Joubert, waardeur hy die Duitse veldkornet van die elementêre demokratiese reg van 'n onpartydige verhoor sowel as sy veldkornetskap beroof het, het Richard Runck in die val gestap. Met die kommandant-generaal se opdrag (waarin hy selfs die Voorsienigheid se seën op Runck se werk afgesmoek het!) in sy sak, het Runck in Pretoria aangekom. Daar het die grootste ontnugtering op hom gewag.

Kommandant Krantz het nie stilgesit nadat hy generaal Joubert se brief ontvang het nie. Toe hy verneem dat Richard Runck na Pretoria moes gaan om 'n nuwe korps te probeer oprig, het hy begin vrees dat Runck ook daar sy invloed sal gebruik om die Duitsers teen hom (Krantz) op te sweep. Runck was immers goed op hoogte met die toestande in die Pretoriakorps en het ongetwyfeld 'n hele aantal aanhangers in die korps gehad en hulle families was in Pretorie woonagtig. Kommandant Krantz het hom derhalwe voorgeneem om enige poging van Runck om die Duitsers in Pretoria te oorreë

om/.....

---

58) Ibid. pp. 88 - 89. K.G. aan komdt. Krantz. dd. 8 Feb. 1900.

om by sy nuwe korps aan te sluit, met alle mag te dwarsboom. Hy het generaal Joubert se brief waarin hy die beweerde ongehoorsaamheid en slegte invloed van Runck in die Duitse korps veroordeel het, aan een van die manskappe van die Duitse korps, H. Kahl, wat in Pretoria was, gestuur en hom gelas om kopieë daarvan te laat maak en onder die Duitsers van Pretoria te versprei. Kahl het gesorg dat 'n kopie van generaal Joubert se brief ook in die hande van die waarnemende kommandant-generaal Louis de Souza teregkom. Kommandant Krantz se vrou het ook haar gewig teen Runck ingewerp en by een geleentheid betekenisvol gesê: „Runck zal niets bereiken. Ik ken den Heer de Souza te goed.”

Dit is dus 'n wonder dat Richard Runck met sulke teenkanting tog nog daarin geslaag het om ongeveer 50 Duitsers te vind wat bereid was om saam met hom na die Colesbergfront te vertrek.⁽⁵⁹⁾

Met die onteenseglike bewys van generaal Joubert se afkeur in Runck in hul hande, het die outoriteite in Pretoria geen verdere ag geslaan op die kommandant-generaal se opdrag wat Runck aan hulle voorgelê het nie. Staatsekretaris Reitz was nie bereid om Runck te ondersteun nie, tensy hy goeie bewysse kon lewer dat hy dadelik 'n sterk korps op die been kon bring. Die paar Duitsers wat een-een of in klein groepies van die buiteland aangekom het om aan die Boeresy te veg, kon die Regering self uitrus en na Colesberg of Stormberg stuur, het Reitz gemeen.

Dit was derhalwe heeltemal onnodig dat Runck op koste van die Regering in Pretoria op hulle moes wag. Die staatsekretaris het gevolglik aanbeveel dat Runck liever onmiddellik sy poging om 'n korps op te rig, moes staak en terugkeer na die front.⁽⁶⁰⁾

Die waarnemende kommandant-generaal het Runck gevolglik beveel om alleen na Colesberg te vertrek. Dit het 'n einde aan Runck se werksaamhede in Pretoria gemaak en op 16 Februarie het hy generaal Joubert in 'n skrywe meegedeel dat hy tot sy spyt geen gevolg aan die opdrag om 'n nuwe korps in die lewe te roep, kon gee nie. Hy het die omstandighede breedvoerig geskets en aangedui dat hy weens Krantz se optrede onoorkomelike teenkanting van die Duitsers sowel as die amptenare in Pretoria ondervind het. Hy het ook een van die afskrifte van generaal Joubert se brief aan Krantz onder oë gekry en aangesien dit daaruit geblyk het

dat/.....

---

59) T.A. K.G. Band No. 345. Vkt. Runck aan K.G. dd. 16 Feb. 1900.

60) T.A. SS. R.5003/00^X. SS. aan Wnd. K.G. dd. 15 Feb. 1900.

dat die kommandant-generaal hom selfs sonder 'n verhoor uit die Duitse korps wou weer, het hy besluit om op 20 Februarie na die hooflaer by Ladysmith terug te keer ten einde hom mondeling voor generaal Joubert teen Krantz se beskuldigings te verdedig. (61)

Eerdat die 20ste Februarie aangebreek het, het Runck egter besluit om na die front in die Vrystaat te vertrek en sy saak teen Krantz daar te laat. (62)

As die kommandant-generaal gemeen het dat al die moeilikhede in die Duitse korps met die uitskakeling van Runck as veldkornet sou eindig, het hy hom ver misreken. Terwyl Runck in Pretoria was, het talle manskappe van Krantz se korps sonder sy toestemming verlof geneem en met perd, saal en toom met die noorderson vertrek. Hulle het eenvoudig alle verlofregulasies geignoreer, hul pad by die verlofkommissie verbygegaan en - soos Krantz dit minagtend uitgedruk het - „voortgevlug na Johannesburg met die tussenkoms van die verlofkommissie!" Kommandant Krantz het 'n beroep op die kommandant-generaal gedoen om 'n einde aan die toestand te maak en sy verlofkommissie te belet om die drosters behulpzaam te wees. (63)

Dit het egter gou geblyk dat die meerderheid van die manskappe nie op eie houtjie verlof geneem het om in Johannesburg te gaan loeglê nie, maar dat hulle gedros het ten einde van kommandant Krantz as aanvoerder ontslae te raak. (64) Veldkornet Middeldorf se voorstelle om die Duitsers in een korps te verenig onder 'n aanvoerder aan wie hulle meer ont-sag en respek kon toedra, was derhalwe nie alleen tydig nie maar ook baie gegrond. Tenspyte van die feit dat die Pretoriase Duitse korps ongelukkig geen poging tot samewerking met die Johannesburgkorps wou ondersteun nie, het dit geblyk dat die meeste van die manskappe wat Krantz se korps weder-regtelik verlaat het, gedros het om tog by die Duitse korps in die Oranje-Vrystaat te gaan aansluit. Op 17 Februarie 1900 het nege van hulle die trein by Modderspruit gehaal en na Colesberg afgereis. (65)

Ten die einde van Februarie het die Engelse aanvoeders
 'n/.....

-
- 61) T.A. K.G. Band No. 345. Vkt. Runck aan K.G. dd. 16 Feb. 1900.
- 62) Richard Runck: „Aus dem Freiheitskampfe...." pp. 180-182.
- 63) T.A. K.G. Band 345. Komdt. Krantz aan K.G. dd. 16 Feb. 1900.
- 64) T.A. K.G. Band no. 363 (OBB. 27 Maart - 13 April 1900)
 Asst.-genl. L. Meyer aan komdt. Krantz dd. 2 April 1900.
- 65) T.A. K.G. Band No. 352 (OBB. 12 Feb. - 26 Feb. 1900 p.
 65) Spoorwegorder dd. 17 Feb. 1900.

'n oorweldigende oormag teen Ladysmith gewerp en op 27 en 28 Februarie het generaal Redvers Buller daarin geslaag om generaal Joubert se ystergreep om Ladysmith oop te beur en die dorp te ontset. Die Boerekommando's was genoodsaak om vinnig op die Biggarsberge terug te val.⁽⁶⁶⁾ Kommandant Krantz se Duitse korps het in Glencoe weer tot verhaal gekom en generaal Lukas Meyer het hulle op 12 Maart 1900 beveel om na Helpmekeer op te ruk. Daar het hulle onder bevel van veggeneraal J. Ferreira gestaan.⁽⁶⁷⁾ Die voetgangers in die Duitse korps het tydens die terugtog in Natal ver agtergeraak en was binnekort heeltemal buite voeling met die berede manskappe van die korps te Helpmekeer.⁽⁶⁸⁾

Te Helpmekeer het die toestande in kommandant Krantz se korps geensins verbeter nie. Talle manskappe het hul kamerade wat na die Duitse korps in die Vrystaat gedros het nagevolg en teen die begin van April het die getal manskappe wat Krantz se korps wou verlaat om by die Duitse korps in die Vrystaat aan te sluit, onrusbarend toegeneem. Die Duitse manskappe het gedurig by assistent-generaal Lukas Meyer teen hul kommandant gekla en verlot gevra om na die Oranje-Vrystaat te gaan omdat hulle nie langer onder bevel van Paul Krantz wou staan nie. Generaal Meyer kon nie verstaan waarom die manskappe so begerig was om die Duitse korps in Natal te verlaat nie en het hul kommandant gevolglik om 'n verduideliking van die toestand gevra. „Er op luttende dat volgens informasie van die 200 uwer menschappen nu maar slechts 70 zijn overgebleven, moet er tog iets verkeerd zijn" het generaal Meyer gemeen.⁽⁶⁹⁾

Kommandant Krantz was dedelik opstandig toe hy die generaal se brief ontvang het. Hy het sy verweer saaklik uiteengesit en die generaal meegedeel dat sy korps nie uit 70 nie maar uit 90 manskappe bestaan het. Die korps is volgens Krantz erg uitgedun omdat hulle te laat en op 'n ongeleë oomblik aangesê is om die aftog van Ladysmith te blaas. Die voetgangers kon nie met die berede manskappe

byhou/.....

-
- 66) Amery: „Times History .....” Vol. III p. 545.
- 67) T.A. K.G. (i) Band No. 363 (OBB. 27 Feb. - 27 Maart 1900 p. 19). Asst.-genl. Meyer aan komdt. Krantz dd. 12 Maart 1900. (ii) Band no. 364 (OTB. 22 Feb. - 14 Maart 1900) Asst.-genl. Meyer aan genl. Ferreira dd. 12 Maart 1900.
- 68) T.A. K.G. Band No. 345.G. Wiegel e.a. voetgangers aan K.G. dd. 6 Maart 1900.
- 69) T.A. K.G. Band No. 363 (OBB. 27 Maart - 13 April 1900) Asst.-genl. L. Meyer aan komdt. Krantz dd. 2 April 1900.

byhou nie en het gevolglik uitgesak en by verskillende ander kommando's aangesluit. Van sulke afgedwaalde manskappe het hy gedurig briewe ontvang, waarin hulle hom meegeedeel het dat hulle graag weer by die Duitse korps wou aansluit.

Paul Krantz het vervolgens die hoëre offisiere verwyf dat hulle die regulasies betreffende die toestaan van verlof nie streng genoeg toegepas het nie. Die Duitsers van sy korps het ook van die halfhartige toepassing van die verlof-regulasies misbruik gemaak en in Pretoria en Johannesburg gaan lê. Op daardie tydstip, het Krantz beweef, was hy juis besig om die manskappe te probeer opspoor en tot hul plig terug te bring.

Voortgaande het kommandant Krantz dit betreur dat generaal Meyer 'n gewillige oor geleen het aan al die klaers wat by sy hoofkwartier opgedaag het, sonder om albei kante van die saak aan te hoor. Die ontevredenes, byvoorbeeld, wat die direkte aanleiding vir assistent-generaal Meyer se navraag was, het uit die korps weggedros om 'n verdiende straf wat hulle weens die diefstal van vet opgelê is, te ontduik.

Ten slotte het Krantz generaal Meyer daaraan herinner dat die onreëlmathede waaroor hy deur die generaal aangespreek is, nie alleen in sy korps voorgekom het nie. In bykans al die ander vrywilligerkorpse, sowel as in verskillende veldkornetskappe van die burgerkommando's het dieselfde ongereeldhede, ontevredenheid en ongehoorsaamheid voorgekom. Dit, het Paul Krantz afgesluit, „is wel een reden niet zoo grooten nadruk te leggen op den treurigen toestand' die volgens U. Ed. Gestrs. schrijven in mijn Corps bestaat.”⁽⁷⁰⁾

Daar het baie waarheid in kommandant Krantz se woorde gestee, maar dit het nie die feit dat die manskappe sy korps verlaat het om van hom ontslae te reak, verander nie.

Terugtog in die Oranje-Vrystaat.

In die Oranje-Vrystaat het die oorlog ook teen die Boere gedraai. Die leërs van lord Roberts het die uitgestrekte Boerelinies met geweld begin oprol en die Boerekommando's was verplig om stelselmatig op Bloemfontein terug te val. Op 15 Februarie 1900 is Kimberley deur die Engelse magte ontsit.⁽⁷¹⁾ Op Majubadag, 27 Februarie, het veggeneraal P.A. Cronjé met sy hele mag te Paardeberg aan die vyand oorgegee⁽⁷²⁾ en die

volgende/....

---

70) Ibid. Brief van komdt. Krantz aan asst.-generaal L. Meyer dd. 4 April 1900.

71) Amery: „Times History.....” Vol. III p. 410.

72) Ibid. Vol. III p. 484.

volgende dag het generaal-majoor R.A.P. Clements Colesberg ingeneem. Die Duitse korps het hom besonder onderskei in die gevegte om die besit van Colesberg, maar Clements se oormag was te groot en die Duitse korps is saam met die Boerekommando's oor die Oranjerivier teruggedwing.⁽⁷³⁾

Richard Runck het die terugvallende Duitse korps te Springfontein ingewag. Kommandant Brall en sy korps het op 13 Maart - die dag toe Bloemfontein voor die Engelse wapens geval het - te Springfontein aangekom en daar het Runck by hulle aangesluit.⁽⁷⁴⁾

In die verwarring wat in Natal en die Oranje-Vrystaat ontstaan het, het baie van die vreemdelinge padgegee en in Pretoria en Johannesburg tereggekom. Dit was meestal die voetgangers wat goedgenoeg wis dat hulle nie met die berede manskappe in 'n vinnige terugtog kon byhou nie.⁽⁷⁵⁾ Verskeie persone het pogings aangewend om die groot getal Duitsers en ander vreemdelinge weer in verkorpse saam te snoer en van perde te voorsien.⁽⁷⁶⁾ Die hulp van elke man wat 'n geweer kon hanteer en van elke vreemdeling wat die Boereszaak wou ondersteun, was toe dringend nodig om die opmars van die Engelse magte in die Oranje-Vrystaat te help stuit.

Bloemfontein was reeds in besit van die Engelse en die agterhoedegevegte in die Oranje-Vrystaat het die Engelse net lank genoeg gestuit om die Boeremagte in geleentheid te stel om so ordelik as moontlik op Johannesburg en Pretoria terug te val. Soveel versterkings as moontlik is uit Natal na die Vrystaat aangevoer, waaronder ook die meeste van die vreemdelingskorpse.⁽⁷⁷⁾ Na die val van Bloemfontein het die vreemdelingskorpse met weinige uitsonderings in Kroonstad, die nuwe setel van die Vrystaatse Regering, saamgedrom. Hulle het hul korpse daar gereorganiseer en vir laas in die Vrystaat uitgerus vir die groot deel van die terugtog wat nog voorgelê het.⁽⁷⁸⁾

Op/.....

-
- 73) Ibid. Vol. III p. 487.
- 74) Richard Runck: „Aus dem Freiheitskämpfe.....“ pp. 201-203.
- 75) Ibid. pp. 211-213.
- 76) T.A. SS. (i) R.7146/00^x. Poging van P.E. Maré.
(ii) R.7713/00^x. Poging van von Zelewski e.a.
(iii) K.G. CR.5358/00. Poging van C. Lorenz.
- 77) Richard Runck: „Aus dem Freiheitskämpfe.....“ pp. 269-271.
- 78) Amery: „Times History.....“ Vol. IV. p. 23.

Op 17 Maart 1900 het die Franse kolonel, graaf De Villebois-Mareuil in Kroonstad aangekom. Hy was 'n Franse edelman wat groot aansien as militêre deskundige in Europa verwerf het. Kort na die uitbreek van die Boere se Tweede Vryheidstryd het hy hom na die oorlogsterrein in Suid-Afrika begewe. Hy het gehoop om die Boere te help deur hulle met advies by te staan, maar hy het gou uitgevind dat generaal Joubert en sy offisiere in Natal nie vatbaar was vir oortuiging nie. Al sy planne vir die bestorming van Ladysmit en sy ernstige vermanings dat die onaktiwiteit van die besettingskommando's om Ladysmith, die Boereleër uiteindelik sou demoraliseer en groot afbreek aan die dissipline in die kommando's sou doen, is vriendelik deur die kommandant-generaal, generaal Louis Botha en die ander offisiere aangehoor, maar sodra de Villebois sy rug gedraai het, het hulle geen verdere ag daarop geslaan nie. Mismoedig en teleurgestel het die Franse militêre deskundige en soldaat die stof van Natal van sy voets afgeskud en na Kimberley vertrek. Die verhale van genereals de la Rey en de Wet se roemryke oorlogsprestasies het ook de Villebois se ore bereik en hy het in hulle manne na sy hart gesien. Hy het die verwagting gekoester dat de Wet en de la Rey meer waarde aan sy advies en planne sou heg, maar toe hy by Kimberley aankom het lord Roberts reeds begin om die Boeremagte op te breek. Daar was geen keer aan die terugtog nie en al de Villebois se noukeurige uitgewerkte planne vir 'n energieke aanval op die Engelse linies, was dus vrugteloos. Hy het toe besluit om die Franse wat by hom wou aansluit in 'n Franse vegkorps saam te voeg en sy korps ter beskikking van die kommandant-generaal te stel. Aangesien hy verneem het dat daar baie vreemdelinge in Kroonstad bygeekom het, het hy sy skrede daarheen gerig om die Franse bymekaar te gaan maak. (79)

Tydens de Villebois se aankoms in Kroonstad was die laaste groot krygsraad juis in sitting. (80) President Steyn was voorsitter en die krygsraadsitting was oek bygewoon deur die gryse staatspresident van Transvaal. Kommandant-generaal Joubert was onder die hooggeplaaste offisiere wat teenwoordig was. Dit was die laaste krygsraad wat hy bygewoon het, want tien dae later het hy op sy plaas gestier aan 'n besering wat hy met sy perd in Natal opgedoen het. (81)

Die/.....

---

79) "WAR NOTES": The Diary of Colonel de Villebois-Mareuil. From November 24, 1899 to April 4, 1900. Authorised translation from the Paris Liberté by Frederic Lees. Tweede Druk Londen 1902. (Verder hierin aangedui: "War Notes" p....)

80) Ibid. p. 324.

81) Amery: "Times History....." Vol. IV pp. 25-26.

Die krygsraad het besluit om die stryd met alle mag voort te sit. Die kommando's sou voortaan egter sonder waens uittrek en geen stellings inneem nie. Hulle sou die vyand aanval wanneer geskikte geleenthede voordoen en sy verbindingslinies so ver doenlik aantast en opbreek.⁽⁸²⁾ Die besluit van die krygsraad te Kroonstad het dus die einde van die stellingoorlog aangekondig en die guerilla-oorlogvoering ingelui.

Toe die krygsraad verneem dat de Villebois-Mareuil in Kroonstad aangekom het, het hulle hom dadelik na die krygsraadsitting ontbied. Hy is baie vriendelik ontvang en 'n plek langs president Kruger aangewys. Hy is vervolgens meegedeel dat die krygsraad besluit het om al die vreemdelinge in Kroonstad in een groot vreemdelinglegioen of internasionale korps saam te vat en hulle onder sy (de Villebois se) bevel te plaas. De Villebois het hom met die krygsraad se voorstel vereenselwig waarop hy deur hulle as 'n "veggeneraal" oor die Europese korpse aangestel is.⁽⁸³⁾ Die Franse kolonel was die enigste vreemdeling wat ooit die onderskeiding te beurt geval het om as 'n Boereveggeneraal aangestel te word.

Generaal de Villebois-Mareuil het sonder versuim aan die werk gespring om sy vreemdelinglegioen behoorlik saam te stel en uit te rus. Die legioen het egter nie baie ondersteuning van die vreemdelingkorpse geniet nie en het hoofsaaklik uit Franse en Hollanders bestaan. Generaal de Villebois se persoonlike staf het darem 'n baie internasionale kleur gehad. Dit het bestaan uit die Russiese kolonel X. Maximof, die Duitse luitenant baron Ernst von Wrangel, die Amerikaner J. Hassell, die Franse luitenant De Bréda, Galopand en d'Etchegoyen; die Hollandse kommandant A. Smorenburg en kaptein Lorenz, 'n Duitser.⁽⁸⁴⁾

Die Duitse korps van kommandant Brall kon nie by de Villebois se vreemdelinglegioen aansluit nie, omdat hulle nog aan die terugval in die suide was. Hulle is op 2 April na Sannaspos en vandeer na Brandfort waar hulle onder generaal de la Rey se bevel geplaas is.⁽⁸⁵⁾ Eerdat hulle by veggeneraal de Villebois-Mareuil uitgekom het, is die dapper Fransman met 'n deel van sy legioen deur Methuen

omsingel/.....

-
- 82) T.A. K.G. Band No. 353. Uittreksels van notule van die krygsraad, Kroonstad, 17 Maart 1900.
- 83) „War Notes” pp. 324-325.
- 84) Van Dalsen: „Die Hollenderkorps” p. 83.
- 85) Richard Runck: „Aus dem Freiheitskampfe..... pp. 208-209.”

omsingel. In die roemryke geveg wat op 'n vaalkoppie naby Boshof op 5 April 1900 plaasgevind het, het die heldhaftige Franse veggeneraël met sy mauser in sy hande gesterwa. (86)

Die oorblywende gedeelte van sy vreemdelinglegioen het daarna weer in los uitlandergroepies opgebreek en almal het geprobeer om Johannesburg of Pretoria so spoedig moontlik te bereik. (87) Kommandant Brall het intussen bedank as aanvoerder van die Duitse korps in die Vrystaat en sy manskappe het in die begin van Mei vir Richard Runck as hul nuwe kommandant gekies. (88) Op Runck het toe die moeilike taak gerus om die korps al vegtende na Johannesburg terug te lei.

Die Duitse korps het gedurig tydens die terugtog aan agterhoedegevegte deelgeneem en was betrokke in die slag te Vetrivier op 5 Mei 1900. Op 11 Mei het die Duitse korps saam met die Johannesburgkommando die terugtog van Kroonstad na die Vealrivier gedek. Uiteindelik het hulle Johannesburg 'n dag of twee voor die einde van Mei bereik. Die Duitse korps was onder die laaste Boere-vegeenhede wat Johannesburg op 31 Mei ontruim het. Hulle is deur 'n Engelse mag oorvel en kommandant Runck is krygsgevangene geneem. (89) Sy adjutant Lothar Kunze en veldkornet H.D. Meyer het gelukkig met 'n deel van die korps ontkom. 'n Gedeelte van die klompie oorblywende Duitsers van die Duitse korps het Lothar Kunze as hul aanvoerder gekies, maar 'n aantal van hulle het met veldkornet H.D. Meyer van Kunze weggebreek en 'n aparte Duitse verkennerskorps geword. (90)

Die Duitsers sit die stryd voort na die oorgawe van Pretoria.

Die Britse troepe het die hoofstad van die Suid-Afrikaanse Republiek sonder enige weerstand op 5 Junie 1900 ingeneem.

Sedert die oorgawe van Johannesburg op 31 Mei het die Boerekommando's derhalwe net 'n paar dae gehad om hul uitgedunde kommando's weer te reorganiseer en soveel uitrusting en ander oorlogstuig as moontlik in Pretoria bymekaar te skraap. Lothar Kunze het ook die kerige oorblyfsels van die Duitse korps wat Pretoria bereik het, /.....

86) Amery: „Times History“..... Vol. IV. pp. 213- 14.

87) Richard Runck: „Aus dem Freiheitskampfe.....“ pp. 247-248.

88) Ibid. pp. 252-253.

89) Ibid. pp. 286-289.

90) Amery: „Times History.....“ Vol. IV. p. 279. (i) Ook aan skrywer meegedeel deur Lothar Kunze wat nog in die lewe is en tans in Johannesburg woon. (ii) Die rol van veldkornet Meyer se korps word verder in hierdie hoofstuk genoem.

het, so goed moontlik weer uitgerus en die hoofstad saam met die Boerekommando's verlaat om die stryd tot die bittereinde voort te sit. In die gevegte oos van Pretoria het kommandant Kunze se paar Duitsers 'n belangrike aandeel geneem en Tijgerpoort teen swaar aanvalle van die vyand behou. Hulle het hul gewig ook in die gevegte by Diamond Hill op 11 Junie 1900 ingegooi.⁽⁹¹⁾

Gedurende die snelle opmars van die Engelse na Middelburg het die Duitse korps orals langs die oosterspoor in die agterhoedsgevegte deelgeneem om generaal Botha se terugtog te help dek.⁽⁹²⁾

Die paar Duitsers wat oorgebly het was nie die enigste vreemdelinge wat die Boere in die tweede fase van die stryd bygestaan het nie. Die Ierse brigade van kolonel Blake,⁽⁹³⁾ die Oostenrykse korps van baron A. von Goldegg⁽⁹⁴⁾ die Italiaanse korps van kaptein C. Ricchiardi⁽⁹⁵⁾ en talle ander vreemdelinge het deelgeneem aan die gevegte langs die spoor gedurende die terugtog van die Boerekommando's na Komatipoort.

Baie van die vreemdelinge het afgedwaal van hul korpse en aanvoerders en in die Middelburgse distrik rondgedwaal. Hulle het hulle spoedig aan geen wet of bevel gesteur nie en deur hul bandelose optrede soveel verwoesting aangerig, dat generaal Botha genoodsaak was om die landdros in Middelburg te beveel om die kwaaddoeners onmiddellik te laat arresteer en in die gevangenis te stop.⁽⁹⁶⁾

Hoe nader die terugvallende kommando's aan die Portugese grens gekom het, des te meer het die dissipline in sommige uitlanderkorpse verbrokkel. Die wetloosheid en ordeloosheid onder hulle het so ernstig toegeneem, dat generaal Botha op 13 Junie 1900 die Regering - wat toe in Machadodorp was - ernstig teen die loslopende gewapende uitlanders gewaarsku het. Daar was 'n groot aantal van hulle in Machadodorp en die meeste van hulle was ongewenste, verdagte karakters wat van hul korpse afgedwaal het. Hulle was klaarblyklik

'n/.....

-
- 91) Amery: „Times History....." Vol. IV. pp. 279-283.
- 92) Ibid. pp. 396-405.
- 93) Col. J.Y.F. Blake: „A West Pointer with the Boers" Boston 1903.
- 94) T.A. L.A. Band No. 759 (Ink. stukke: genl. Botha Maart tot September 1900) A. von Goldegg aan K.G. met nota van komdt. J. Kemp dd. 17 Aug. 1900.
- 95) T.A. Band No. 754 (Genl. Botha. Korrespondensie: 1899-1901) Kapt. C. Ricchiardi aan K.G. dd. 20 Junie 1900.
- 96) T.A. L.A. Band No. 753 (OTB. 15 Junie - 20 Junie 1900 p.12) Wnd. K.G. aan landdros Middelburg dd. 16 Junie 1900.

'n klomp fortuinsoekers wat van die verwarring wat gedurende die terugtog in die dorpe en in die distrikte ontstaan het, die beste gebruik wou maak om hul eie sakke te vul. Generaal Botha het gevrees dat die spul gewapende waaghalse in die laaste instansie die teuels in eie hande sou neem en met baie regeringseiendom uit Machadodorp wegkom. Hy het die staatspresident gevolglik aangeraai om behoorlike voorsorgsmaatreëls teen so'n gewapende rowerstog te tref, deur die uitlanders deur betroubare burgers te laat verwyder. As dit moontlik was, het generaal Botha gesê, moes hulle oor die Portugese grens gesit word aangesien sulke boosdoeners nie van veel nut vir die Boere was nie. (97)

Op die 22ste Junie was generaal Botha verplig om die landdros in Middelburg weer mee te deel dat groepies van drie tot sewe manne van die verskillende uitlanderkorpsse langs die spoorlyn rondgelê het. Hulle het voortgegaan met die plunder van huise in die distrik en soveel kwaad gedoen dat daar dadelik stappe teen hulle gedoen moes word. Generaal Botha het die landdros gelas omdat veldpolisie uit te stuur om die oortreders op te spoor, aan te keer en te laat straf. Die waarnemende kommandant-generaal het die landdros verder gelas om die uitlander-voetgangers na Machadodorp aan te stuur. Die perderuiters moes hy egter na generaal Botha terugstuur. (98)

Die Duitsers het 'n beter voorbeeld aan die ander vrcemdelinge gestel. Daar was ook baie heethoofde en kwaaddoeners onder hulle, maar hulle het nogtans in hul korpsse gebly en het darem ook nuttige dienste gelewer wanneer dit nodig was. Die kranige Duitse veldkornet H.D. Meyer het 'n Duitse verkennerkorps tot stand gebring, wat vir generaal Botha 'n groot hulp was. (99)

Van nog groter diens was die Duitse korps van dr. R. Krieger. Hy was 'n geneesheer wat vrywillige mediese hulp aan die Boerekommando's gelewer het. In Natal het hy die grootste moed en heldhaftigheid aan die dag gelê en generaal Lukas Meyer het sy daede as volg beskrywe:-

„Bij/.....

-
- 97) Ibid. (OTB. 10 Junie - 15 Junie 1900 pp. 50-51) Wnd. K.G. aan sts. pres. dd. 13 Junie 1900.
- 98) Ibid. (OTB. 20 Junie - 27 Junie 1900 p. 25) Wnd. K.G. aan landdros Middelburg 22 Junie 1900.
- 99) T.A. L.A. (i) Band No. 759 (Ink. stukke: Maart tot September 1900) Vkt. H.D. Meyer aan K.G. dd. 16 Augustus 1900. (ii) Band no. 75 (Korrespondensie 1899-1901) Vkt. Meyer aan K.G. dd. 27 Junie 1900; en 20 Junie 1900. (iii) Band No. 753 (OTB. 15 Junie tot 20 Junie 1900 p. 36) Vkt. Meyer aan K.G. dd. 18 Junie 1900.

„Bij Spioenkop, op de Platrand (volgens informatie) en al de gevechten aan de Tugela van 14-28 Februarie 1900, was hij die eenigste Doktor, die zonder vrees vir zijn eigen leven tot voor in de slachtlyn ging en onder hevige vuur van de vijand onze gewonden burgers die geneeskundige hulp bracht.“⁽¹⁰⁰⁾ Dr. Krieger se naam is dan ook eervol in die Staatskoerant van die Suid-Afrikaanse Republiek vermeld.⁽¹⁰¹⁾

In Natal het dr. Krieger later die verspreide oorblyfsels van Paul Krantz se korps wat in alle rigtings weggedros het, bymekeergemaak en 'n Duitse verkennerkorps onder sy leierskap in die lewe geroep.⁽¹⁰²⁾ Hy het sy korps ook na Oos-Transvaal teruggelei en toe generaal Botha in Junie 1900 soveel moeilikheid met die uitlanderstryders - veral die rondswelende voetgangers - ondervind het, het hy hom tot dr. Krieger gewend. Hy het die dapper Duitse geneesheer as kommandant oor al die uitlanders wat nog nie by een of ander Boerekommando ingedeel was nie, aangestel.⁽¹⁰³⁾ Dit was ongetwyfeld die moeilikste taak wat 'n aanvoerder van 'n internasionale korps op daardie tydstip opgelê kon word, want die mense wat hy moes beheer was die opdrifsels wat oorgably het van al die vreemdelingskorpse wat aan die Boerokant geveg het. Kommandant Krieger het die taak sonder aarseling aanvaar en generaal Botha sodoende uit die verleentheid met die rockelose leegglêer-uitlanders gehelp. Sy manskappe was meestal desperate, bandelose mense wat geen gehoor aan sy bevele wou gee nie. Hulle het aan geen wet of orde meer gehou nie en elke geleentheid te haat geneem om te steel, te plunder en te roof.⁽¹⁰⁴⁾ Op een tydstip het die muiters selfs 'n sluipmoord op hul kommandant beplan.⁽¹⁰⁵⁾ Alleen 'n man soos dr. Krieger wat hom weens sy onverskrokkenheid onderskei het, kon so 'n bende in bedwang hou.

Na die val van Middelburg (27 Julie 1900) het die getroue vreemdelinge nog saam met die boere volhard in hul

stryd/.....

-
- 100) T.A. SS. R.5990/00^x. Asst.-genl. L. Meyer aan K.G. dd. 11 Maart 1900.
- 101) Staatskoerant: 11 April 1900. p. 283. Kennisgewing no. 68.
- 102) T.A. K.G. Band No. 364. (OTB. 16 April tot 22 April 1900) Wnd. K.G. aan S.W. Burger. L.U.R., dd. 19 April 1900.
- 103) T.A. L.A. Band No. 753 (OTB. 20 Junie tot 27 Junie 1900 p. 15) Wnd. K.G. aan dr. Krieger dd. 21 Junie 1900.
- 104) T.A. L.A. Band No. 759 (Ink. stukke by genl. Botha: Mrt. Sept. 1900.) (i) Komdt. G.H. Gravett aan K.G. dd. 19 Aug. 1900. (ii) R. Krieger aan K.G. dd. 21 Aug. 1900.
- 105) Ibid.

stryd teen die Britse veroweraars. In die veldslae te Bergendal en Belfast het hulle groot roem behaal.⁽¹⁰⁶⁾ Uiteindelik is die Boeremagte egter deur die Britse leërs tot teenaan die Portugese grens gedrywe. Die Portugese outoriteite het die Engelse ondersteun deur afgesante na die gehawende Boerekommando's op hulle grense te stuur, met die boodskap dat al die Boere wat bereid was om hul wapens neer te lê deur die Portugese owerheid goed ontvang en behandel sou word. Aan die vreemdelinge wat saam met die Boere hulle wapens wou neerlê en na Portugese gebied oorloop, het die Portugese belowe dat hulle veilig en vry na hul oorspronklike vaderlande teruggestuur sou word. Minstens 3000 Boere het van die Portugese se uitnodiging gebruik gemaak en hul wapens in die Portugese gebied neergelê. Die meerderheid van die vreemdelinge het ook van die geleentheid gebruik gemaak om hulle uit die stryd te onttrek en het die Portugese grens oorgesteek om hul wapens neer te lê en oor te gee.⁽¹⁰⁷⁾

Die oorgawe van die Boere en vreemdelinge op Portugese gebied het gelukkig geen afbreek gedoen aan die vasberadenheid van die Afrikaners wat 'n eed geneem het om tot die laaste druppel bloed saam met generaal Louis Botha vir die voortbestaan en onafhanklikheid van hul vaderland te veg nie. Saam met hulle het nog 'n groot getal vreemdelinge wat meestal by die verskeurde en verswakte Boerekommando's gevoeg is, tot die laaste gewerskoot in die veld gebly.⁽¹⁰⁸⁾

-
- 106) Amery: "Times History....." Vol. IV. pp. 441, 447, 450 en 453.
- 107) Ibid.: Vol. IV. p. 482.
- 108) (i) Ibid. Vol. V. p. 463.
(ii) Col. J.Y.F. Blake: "A West Pointer with the Boers." Boston. 1903 p. 332.
(iii) Lothar Kunze het ook aan skrywer meegedeel dat hy en sy Duitse korps tot die einde van die oorlog in die veld gebly het.

.. E I N D E ..

